

Дејан Мачковић

докторанд

Свете тајне и еклисиологија у савременом екуменском дијалогу

1. Увод

Чињеница да Српска православна црква учествује у савременом екуменском покрету, у оквиру билатералних и мултилатералних богословских дијалога, изазива, условно речено, *йаничан найад* код већине активних чланова СПЦ, којих је, на нашу несрећу, вјероватно мање од 2% од укупног броја крштених. Ти страхови и непријатност које наше минијатурно црквено тијело осјећа су везани за необјашњиву незаинтересованост самих вјерника за екуменска питања и проблеме, али су и директна посљедица готово потпуног недостатка битних и истинитих информација везаних за екуменизам. Ови страхови су, такође, конкретан резултат агресивне антиекуменистичке пропаганде, коју плански и смишљено већ годинама шире одређени вјерски кругови, чију мотивацију за такве подухвате овом приликом неће мо анализирати, али су једнако и посљедица потпуног занемаривања дужности и обавезе епископата да поучава и обавјештава вјерни народ о екуменским кретањима и дешавањима у којима наша помјесна црква учествује. Овај рад има за циљ расвјетљавање неких значајнијих, али широј црквеној заједници мање познатих чињеница у екуменским односима и проблемима. Он се неће бавити апологијом екуменског покрета нити, пак, унутрашњим отпором екуменским идејама, него полази од претпоставке да је екуменско ангажовање цио вијек стара одлука Цркве, која, као и свака одлука Цркве, има еклисиолошку тежину и значај, и коју смо, као чланови Цркве, дужни поштовати.

1.1 Шта је екуменизам?

Екуменизам је покрет који покушава да омогући богословско приближавање и међусобно упознавање раздијељених хришћанских цркава и заједница, како би оне саме једног дана могле да подуму одлучније кораке ка виљдивом јединству у евхаристијском општењу. Хришћански свијет данас броји преко 33.800 различитих цркава и црквених заједница¹, међутим у савременом екуменском покрету учествују активно тек четири велике групе: То су *Римокаџоличка црква*, *Православна црква*, традиционалне *йрошесџанџиске цркве* и *новойрошесџанџиски йокреџи* који су настали у 19. вијеку. У традиционалне протестантске цркве се убрајају *анџиканџи* и њихова дијаспора², *луџерани* и њихова дијаспора, те *калвинџи* и њихова дијаспора. Поједини теолози традиционалним протестантима прибџајају и старокатолике. Новопротестантски покрети из XIX вијека су мање заступљени у савременом

¹ JOHNSON Todd, BARETT David, *World Christian Trend*, Pasadena, California 2001, 357.

² Ријеч дијаспора је овдје употријебљена крајње условно, просто да би се еклисијални статус бројних протестантских заједница које носе различита имена термилошки приближио нашем савременом православном поимању црквене стварности.

екуменском покрету, појављују се и нестају у широкој лепези тенденција и струјања те их је теже пратити и проучавати.³ Дакле, кад говоримо о екуменизму, често се можемо збунити због мноштва назива и различитих имена цркава, а, заправо, ту се ради о свега неколико различитих концепција хришћанства. Осим овога, битно је нагласити да екуменски покрет и дијалог *не би требало мијешати са међувјерским дијалогом*, који подразумева дијалог с другим вјерама (јудаизам, ислам, будизам итд.). Тај дијалог има други циљ и друге методе.

1.2 Свјетски савјет цркава

Свјетски савјет цркава (ССЦ) је данас најзначајније екуменско тијело, које окупља 349 цркава чланица⁴, а које сабирају око 560 милиона вјерника из 110 земаља. Сједиште му је у Женеви. Од првог дана свог настанка ССЦ (1948.) је изазивао подозрење не само код православних, него и код протестаната, како због свог еклисиолошког чудноватог назива, тако и због саме природе организације. Стога су, заправо, од првог дана сви учесници заједнички изразили наду да ССЦ *није, и никад не смије бити, схваћен као супер-Црква, или нека над-Црква*. Тај став је недвосмислено уграђен не само у чувену Декларацију из Торонта (1950.), него и у сâм Устав ССЦ.⁵ Осим тога, током времена, управо захваљујући инсистирању православних, ССЦ је развио за поједине протестанте поприлично строге (и многим недостижне) критеријуме црквености. Тако је свака црква чланица ССЦ дужна да исповиједа Никејски символ вјере, да има минимално 50 000 верника, те Крштење, Евхаристију и Свештенство као Свете тајне.⁶ Занимљиво је да, иако поједини православни ССЦ посматрају као искључиво протестантску организацију, готово преко 50% тренутно постојећих протестантских цркава и заједница немају право (или не желе) да учествују у ССЦ, па га, посљедично, углавном сматрају за ђаволску радњу, и користе исте аргументе и изразе (супер-Црква, антихристи итд.) једнако као и православни зилоти. С друге стране, све Православне помјесне цркве учествују у раду ССЦ⁷, па процентима склони женевски професионални екуменисти веома радо истичу да насупрот 50% протестантског учешћа, православни у ССЦ учествују 100%. Ови „строги“ услови чланства свакако указују на основни пут којим треба да се води богословски дијалог за јединство хришћана, а то је заједничка вјера у Тројичног Бога и светотајински живот. Сврха постојања ССЦ јесте да обезбиди простор и услове у којем ће се различите хришћанске традиције састајати и међусобно кроз дијалог и сарадњу упознавати, како би једног дана, саме, мимо ССЦ, могле одлучити да крену ка путу заједничког општења, односно јединства.

Познато је да Римокатоличка црква није чланица ССЦ, него да учествује као посматрач. Сама чињеница, свакако, изазива подозрење, посебно код нас који имамо негативно историјско искуство са унијатским лукавствима. Но, не треба давати

³ Процјењује се да се годишње појави око 50 000 нових хришћанских група, али и да их толико годишње и нестане.

⁴ Према званичном сајту ССЦ www.oikumene.org.

⁵ Види *The Church, the Churches and the World Council of Churches*, III, 1, Toronto 1950;

⁶ *Constitution and Rules of World Council of Churches*, Rules I,3, a) 2 - Membership criteria на страници www.oikumene.org/en/resources/documents/assembly/porto-alegre-2006/1-statements-documents-adopted/institutional-issues/constitution-and-rules.html.

⁷ Свете Цркве Јерусалима, Софије и Тбилисија које су се формално под снажним унутрашњим пристишким искључиле из чланства ССЦ, и даље редовно шаљу поздравна писма на екуменским скуповима, те званичне делегације, које учествују у раду ССЦ, али не као чланови, него као посматрачи, што у пракси значи да је све остало апсолутно исто, само што њихови уважени делегати седе на другим мјестима.

простора параноји јер разлози су углавном практичне природе. Наиме, ССЦ функционише у облику парламента у коме су цркве чланице заступљене са различитим бројем делегата, зависно од броја вјерника и неких других фактора. Тако, уколико би Римска црква са милијарду вјерника ушла међу 560 милиона православних и протестаната, може се лако замислити како би и у ком смјеру ишао процес одлучивања и гласања у екуменским тијелима ССЦ. Са друге стране, не може се сасвим негирати тенденција Римске курије да „минира“ ССЦ као ексклузивно мјесто хришћанског окупљања и дијалога. У том смислу треба да посматрамо и све учесталија окупљања у Асизију, на која у Женеви и не гледају баш благонаклоно. У сваком случају, Римокатоличка црква, иако није чланица, него посматрач, активно учествује у већини комисија и програма ССЦ.

1.3 Српска православна црква и савремени екуменски покрет

Учешће СПЦ у савременом екуменском дијалогу почиње одговором Светог архијерејског сабора на чувено писмо васељенског патријарха Јоакима III. На тим поводом специјално одржаној сједници Сабора Аутокефалне цркве у Краљевини Србији 26. јуна 1903., у којој су узели учешћа сви архијереји⁸ постављене су основе нашег екуменског учешћа, којих се нисмо одрекли ни данас. Свети сабор наше цркве је тада поздравио тек иницирани дијалог са старокатолицима, и напоменуо да се *за могуће евхаристијско уједињење морају јасно иошћивајти доимати Цркве* из првог миленијума, односно да Свете тајне и богослужења морају јасно изражавати догмате, а да у свему осталом старокатолици могу и требају да слиједе својим *локалним и предањским обичајима*. Према мишљењу тадашњих саборских отаца, *истии услови* и критеријуми требају да *вриједе и за све групе хришћане* који изразе жељу за јединством са Источном Православном Католичанском црквом. Сабор је, такође, скренуо пажњу Васељенском трону да се питањем измјене календара не могу бавити архијереји, него да Сабор савјетује да се о том питању консултују стручни научници.⁹ Од тада, наше делегације су редовно у складу са политичко-историјским могућностима учествовале у свим активностима и гледиштима везаним за екуменизам.

Када се након Другог свјетског рата интензивно почело радити на стварању једног заједничког хришћанског екуменског тијела, односно када је у Амстердаму 1948. осниван Свјетски савјет цркава, Српска црква није могла да учествује у том догађају, прије свега, због агресивне и бруталне антизападне комунистичке и атеистичке хистерије под којом је страдала заједно са другим сестринским црквама у Источној Европи. Међутим, иако поробљене Православне цркве нису активно учествовале, ипак су биле у жижи интересовања и догађаја. Са историјске дистанце се види да је совјетска власт била изазвана уласком „слободних“ углавном јелинофонских Православних цркава у ССЦ 1948., те је реаговала (већ 1949.) и олакшала положај поробљених, махом словенских, цркава како би зауставила или бар ослабила снажну антисовјетску полемику са Запада и оптужбе за систематско и насилно кршење основних вјерских слобода. У том смислу, данас видимо да је снажна подршка Васељенског пријестола екуменизму био, заправо, тактичан потез који је присилио комунистичке власти да у многоструку олакшају тежак положај православних хришћана и допусте да Православне цркве Источне Европе актив-

⁸ То су били митрополит Инокентије, епископ Димитрије шабачки, епископ Сава жички, епископ тимочки Мелетије, а на Сабору је присуствовао и господин др Чеда Митровић, секретар Синода.

⁹ Цјелокупан текст одлуке овог Сабора налази се код ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Α., *Κείμενα διορθωτικῶν καὶ διαχριστιανικῶν σχέσεων*, Θεσσαλονίκη, 1991, 57.

но и несметано учествују на свим Свеправославним конференцијама и сусрети-ма (1961, 1962, 1963, 1968) везаним за припрему Светог и великог сабора Православне цркве.¹⁰ Наравно, до званичног уласка цркава из Источног блока у ССЦ долази тек након решења тзв. кубанске кризе, тј. након отопљавања политичких односа између Совјетског блока и Запада, када су стекли се политички услови (дозволе диктатора) за екуменско ангажовање цркава које су биле под комунистичким јармом. Тако је, већ у јулу 1961. на засиједању у Њу Делхију у ССЦ као равноправна чланица ушла Московска Патријаршија, а убрзо за њом и све друге цркве у Источном блоку, док је СПЦ, ваљда, због Титове „несврстаности“ ушла тек 1965. године. Битно је нагласити да је СПЦ ушла у ССЦ, прије свега, јер је Свјетски савјет тада пружао најбоље могућности, оквире и перспективе за чврсту одлуку наше помјесне Цркве из 1903. да учествује у екуменском покрету за уједињење хришћана, као што и данас учествујемо у ССЦ само зато јер он још увијек пружа исте те могућности.

Међутим, када се данас говори о односу и дјеловању СПЦ према савременом екуменском покрету мора се водити рачуна о два битна параметра. С једне стране, Српска православна црква је тек једна од 15 аутокефалних Православних цркава која свој став и дјеловање према инославним хришћанским црквама, заједницама и уопште према ССЦ, треба и мора да усклађује, не само са нашом Мајком црквом, Цариградском патријаршијом, него једнако и, са осталим помјесним Православним црквама. У том смислу, СПЦ не води и не смије да води неку своју посебну „политику“ према екуменском покрету, него слиједи заједничке закључке и одлуке које су донесене и које се данас доносе на Свеправославним састанцима, савјетовањима и конференцијама. Са друге стране, однос СПЦ према екуменизму је свакако добрим дијелом условљен и нашим унутрашњим сукобима и размирицама, гдје се исфабрикована фама око екуменизма користи као средство за личне обрачуне или личну промоцију.

Истина је, пак, да Српска православна црква учествује у раду ССЦ прилично пасивно, тек шаљући редовно делегације на сједнице екуменских тијела, без неког стварног ангажмана и усмјерења. Потпуну дезоријентисаност и крајњу незаинтересованост наше јерархије за женевски екуменизам најбоље осликава чињеница да се састав делегације која представља СПЦ у органима ССЦ из године у годину мијења, што, заправо, онемогућава континуитет дјеловања и остваривања наших интереса и идеја, као и било какво дугорочно планирање. Друге православне цркве, прије свега Васељенски пријесто, и друге источне патријаршије, те Света црква Русије, Румунска патријаршија и друге помјесне Православне цркве, не само да имају своје канцеларије и сталне представнике у ССЦ, који активно свакодневно учествују у програмима и планирању активности, него су и делегације које учествују у великим екуменским догађајима пажљиво биране и састављене од богословски припремљених стручњака и специјалиста, који у континуитету прате екуменску проблематику. Једнаку незаинтересованост и равнодушност према екуменском покрету и његовим програмима показују и лаици у СПЦ, прије свега студенти теологије, али и други активни чланови наше помјесне цркве који, такође, имају широк спектар могућности учешћа у програмима, комисијама и на редовним састанцима ССЦ. Наравно, ова српска пасивност, која највише штети нама самим, није дио нашег предања, нити нека посебно осмишљена мудра стратегија за саботирање екуменизма. Не

¹⁰ ΦΕΙΔΑΣ Βλασιός, *Το ζήτημα της συμπροσευχής μετά των ετερόδοξων κατά τους ιερούς κανόνες*, у часопису ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ, 30. април 2009., бр. 699, 12.

смијемо заборавити, да је не тако давно, током шездесетих година, блажене успоме-не патријарх Герман вршио престижну и угледну функцију потпредседника Скупштине ССЦ, а у историји екуменског покрета великим словима је уписано и име блаженопочившег епископа жичког Стефана Боце, као и других архијереја. Стога је наша одговорност и дужност да наставимо стопама наших претходника.

2. 1. Криза савременог екуменског покрета

Свјетски савјет цркава је дуго времена био символ тријумфа новопронађене хришћанске љубави и жеље за јединством. У почетку је ишло све без проблема. Још у Торонту 1950., на инсистирање православних, богословски проблеми су гурнути у страну, (*ми немамо било шта да њрећоварамо јер ми имамо исићину*) а конкретна сарадња у, слободно речено секундарним, али ипак важним политичким, духовним и социјалним програмима је имала фасцинантне резултате. Православни народи који су тамновали у комунизму добили су искреног пријатеља у западним хришћанима, који су заиста несребично слали материјалну помоћ те духовно и морално их подржавали. Истовремено, православни убијеђени да имају пуноћу истине, категорично су одбијали да разговарају о различитим приступима нашој заједничкој вјери. Тако је, све текло у најбољем реду, а екуменизам је тријумфовао. У том романтичном заносу општег успјеха и под утицајем снажних емоција, можда и пречесто, чињене су ствари које су противне православном предању (интеркомунио, евхаристијско општење итд), а које су с правом изазвале најоштрије протесте наше црквене свијести, у првом реду светогорског монаштва. Уласком словенских цркава и њиховим ангажманом у ССЦ појављују се и тежње да се ССЦ бави и богословским проблемима (*ићак смо ми теолози, а не социолози*). Током шездесетих и седамдесетих година православни су се кретали између ова два поменута става. Иако су се већ на почетку назирали потенцијални проблеми „испрва је ишло некако, а касније никако.“ Од самог почетка било је јасно да је суштински проблем, заправо, проблем различитих еклисиологија, па се та непријатна чињеница покушала прво избјегавати, а потом и квази ријешити тиме што би се разломилa у више дијелова кроз неколико заједничких натегнутих и парцијалних богословских текстова (апостолско прејемство, Свете тајне итд) како би се лакше прогутала.¹¹ Привидни консензус, који је тиме постигнут, омогућавао је наставак зближавања и изграђивања повјерења и братских односа, а позитивни резултати чак и таквог екуменизма нису изостали. Примјера ради, један од највећих екуменских успјеха из тог периода јесте кључна улога ССЦ у сламању апартејда у Јужној Африци.

2.2 Свете тајне — БЕМ

Првом приликом, међутим, кад је Свјетски савјет цркава требао да изрази заједнички став хришћана о једном важнијем богословском питању, сав екуменистички занос и привид напретка пао је у воду. Све разлике су се више него јасно показале, а плитке емоције и симпатије замијењене су горким оптуживањима. У Лими (Перу) 1982. у оквиру ССЦ комисије Вјера и поредак (Faith and Order) је једва, скоро на силу, усвојен документ под називом БЕМ (BEM — Baptism-Eucharist-Ministry). Иако је у коначан текст у посљедњем тренутку унесено чак 190 компромисних амандмана¹², документ је касније и практично одбијен. Православне цркве, иако су од првог до

¹¹ PHIDAS Vlassios, *Baptism and Ecclesiology*, The Ecumenical Review vol.54, 2002, 49.

¹² CROW Paul A., *BEM: Challenge and Promise*, Theology today, vol. 42, no 4, January 1986, 481.

Примједби са православне стране било је заиста много, неке су важне и суштинске, а неке просто изазивају запрепаштење. Тако су, на примјер, на заједничком Међуправославном састанку у Бостону 1985., гдје се расправљало о детаљима БЕМ документа, чак и уважени представници оних Православних цркава које *већ вијековима* Свету тајну крштења врше *кројљењем или обливањем*, мирне савјести инсистирали да БЕМ документ мора да јасно наглашава да је пракса крштавања обливањем и кропљењем потпуно неприхватљива, него да се Крштење мора обављати *искључиво појужавањем*.¹⁷ Фудбалским језиком речено то пуцање пена ла протестантима је био класичан аутогол, а духовним језиком речено то је невиђено лицемјерје!

Екуменски скептици и други противници екуменизма су пропаст БЕМ документа дочекали сурово и немилосрдно. Богословски часописи широм свијета су били препуни злурадих наслова: „Агонија екуменизма“, „Тоне ли екуменски брод?“ итд. Присталице екуменских струјања су наивно тражили кривца, па је тако први стра-

¹⁷ видети Report on inter orthodox Symposium Baptism, Eucharist and Ministry, Boston, June 1985, IV, 1. y Orthodox vision of ecumenism, WCC publications, Genève 2001, 105.

дао Свјетски савјет цркава, као највеће чедо и оличење екуменизма. ССЦ је чак и од најубјеђенијих екумениста окарактерисан као прегломазан, бирократски, удаљен од реалности итд. Међутим, суштина проблема није била у бирократизацији ССЦ, нити у самом екуменизму, него у методологији коју су учени теолози у дијалогу примјењивали. Свима је јасно да је немогуће говорити о Светим тајнама, а да се не говори о Цркви која савршава те Тајне, односно о еклисиологији. Та једноставна истина, коју је још давно открио свети Никола Кавасила („Црква се пројављује у Светим тајнама“) свакако је била позната православним представницима, а који су из неког разлога пропустили да је објаве инославнима, и тиме нехотице допринијели „тоњењу“ екуменске лађице. Православни став је уједно и једини исправни став односно убјеђење да се у дијалогу мора кренути *од Цркве* (еклисиологије) да би се завршило *ка Тајнама*. У питању је, дакле, обрнут пут од оног који је био предложен и који смо већ били прихватили.

Но, то нас води и даље јер је немогуће говорити и о еклисиологији без да се има јасан заједнички став о христологији и пневматологији, односно у коначници, о тријадологији. Имајући ово у виду не треба да зачуђује чињеница да је Међународна мјешовита комисија за богословски дијалог између Православне и Римокатоличке цркве одлучила прво да се позабави питањима која зачуђују и изгледају тривијално, ако имамо у виду општепознати постојећи став и степен слагања ова два хришћанска предања. Тако су од 1980. до 1987. усаглашена три документа која говоре о икони Свете Тројице, о тајни Цркве итд.¹⁸ Но, не смије се занемарити ни реално искуство које већ постоји у билатералним богословским дијалозима, да те многостране слаткорјечиве изјаве како се у свему потпуно слажемо, такође, немају смисла јер су, на крају, бесплодне. Напротив, црквена пракса је показала да се лакше и боље напредује у дијалогу уколико се одмах и на почетку размотре и детаљно наброје све тачке неслагања. Зато је дијалог православних и дохалкидонаца, или православних и старокатолика, који је ишао том логиком, рјешавања неслагања, много више и даље узнапредовао него нпр. дијалог римокатолика и православних, који су кренули од набрајања заједничких вриједности и слагања.

Овај погрешан методолошки приступ, од Тајни ка Цркви, коме су „кумовали“ и наши стручањаци теолози је веома загорчао односе међу обичним богословски необразованим подијељеним хришћанима, док су стручне богословске делегације у пријатељској атмосфери, међусобном уважавању, па чак и искреној братској љубави, и даље уредно наставиле да се састају по егзотичним туристичким дестинацијама. То је за посљедицу имало удаљавање екуменског покрета од првобитног циља, зближавања обичних људи, хришћана, а не теолога професионалаца. Православни епископат, који најчешће представља православне у ССЦ је тиме добио и додатно бreme да правда и брани своје учешће у екуменском покрету, који је вјерном народу постао стран, како на емоционалном, тако и на интелектуалном плану. То је имало за посљедицу да се веома често једна прича приповеда у Женеви, а сасвим друга код куће.

Међутим, овај „погрешан“ методолошки приступ је показао да осим великих и суштинских неслагања међу хришћанима, упркос, свему постоји и огроман неупитан простор и основа заједничке вјере, што се не смије занемаривати, баш као што се, једнако, не смије ни прецењивати.

¹⁸ Током година заједнички су створени бројни документи који говоре о Тајни Цркве и Евхаристије у Тајни Свете Тројице (1982) О вери, Тајнама и јединству Цркве (1988), О светотајинској структури цркве и апостолском предању (1989).

3.1 Проблем различитих еклисиологија

Срж хришћанског неслагања лежи у различитим концептуалним приступима еклисиологији односно тајни Цркве. Док протестанти имају прилично једноставне тзв. *инклузивне еклисиологије*, које у већој или мањој мјери и даље отворено и јасно заступају (од православних и римокатолика више пута одбачену) тзв. *branch theory* - теорију грана насталу у XIX вијеку, православни приступ еклисиологији је сте означен као *ексклузиван*. Римокатолички приступ еклисиологији је негдје на пола пута између православних и протестаната, односно римокатоличка еклисиологија према православнима је инклузивна, а према протестантима ексклузивна. На основу ових параметара, протестанти *веома лако* рјешавају све изазове који настају у савременим међухришћанским односима,¹⁹ римокатолици те проблеме рјешавају *релативно лако*, док православни стоје *поприлично ограничени својим еклисиолошким претпоставкама* пред тим проблемима.²⁰ Из ових различитих еклисиолошких приступа једнако произлазе и различите концепције сврхе екуменског дијалога. Православни учествују у екуменском дијалогу који се води да би за свој *циљ* имао *успојављање ехаристијског јединства*, а протестанти су наш крајњи циљ доживјели као *средство* за постизање некаквог потенцијалог психолошког, или како воле да кажу, видљивог јединства. Док протестанти сматрају да би ехаристијско општење тј. заједничарење у љубави олакшало богословски дијалог, православни сматрају да уколико већ постоји заједничарење у љубави онда ни нема потребе за екуменским дијалогом.

3.2 Ехаристијска еклисиологија — ударац екуменском покрету

Цјелокупна екуменска ситуација и пропаст БЕМ-а се додатно закомпликовала тиме што су православни у међувремену промијенили своје еклисиолошке поставке, односно од еклисиологије која је заснована на крштењу као уграђивању у мистично Тијело Христово које је Црква окренули су се ка тзв. епископоцентричној ехаристијској еклисиологији. На први поглед, такав методолошки приступ је олакшао дијалоге прије свега међу традиционалним хришћанским црквама (православни, дохалкидонци, римокатолици) будући да је тежиште проблема превазилажења раскола помјерено са вјерско - теоријског (апсолутног слагања у питањима вјере кроз прихватање одлука васељенских сабора и богословских термина у бескрајним декларацијама итд.) ка литургичко — практичном. Тај нови еклисиолошки приступ, који није постојао кад су у ССЦ православне представљали Флоровски или Станојевић,²¹ а који сад већ деценијама заступају тренутни православни представници (Зизиулас, Иларион Алфејев и други)²² је нехотично суштински уназадио и уништио било какве перспективе и напредак у ширем екуменском ди-

¹⁹ Интеркомунио, рукоположење жена, брак и рукоположење особа нестандартне сексуалности итд

²⁰ PHIDAS Vlassios, *The limits of the Church in an orthodox perspective*, chapitre III, www.myrioblog.gr/texts/english/Phideas_limits.html.

²¹ Погледај чланак BERGER Calinic (Kevin M.), *Does Eucharist makes a Church? - An Ecclesiological Comparison of Staniloae and Zizioulas* у St. Vladimir's Theological Quarterly, vol. 51 November 2007, 23 -70 у коме аутор систематски указује на различите христолошке и пнеуматолошке претпоставке двојице еминентних теолога, на основу којих изграђују двије различите еклисиологије. Тако нпр. Станојевић сматра да Дух пребива у Цркви у СВМ њеним активностима и СВЕ вријеме (а не само у светотјинском животу). Дух Свети је дарован кроз Крштење-Миропомазање и потребује непрестану обнову кроз молитву, Евхаристију итд.). Зизиуласове претпоставке су другачије.

²² FERENCZ Nicholas, *Bishop and Eucharist as Criteria for Ecumenical Dialogue*, у St. Vladimir's Theological Quarterly, vol. 51 November 2007, 5.

јалогу, а истовремено није донио значајније резултате у конкретним дијалозима са древним хришћанским црквама. Осим тога, еклисиолошки критеријуми на којима инсистира већина православних делегата у комисијама ССЦ, толико су високи и нереални, да, искрено говорећи, ни поједине православне цркве не могу да их испуне, а камоли нека харизматична протестантска група.

Поред овога, евхаристијска еклисиологија је довела савремени екуменски покрет у тежак положај, будући да је на посредан начин почела да акумулира фрустрације на обје стране, те је на психолошком плану затрвала односе. Православни делегати, већином епископомонизмом задојен виши клир, неријетко су били увријеђени и сâмим одабиром протестантских представника,²³ а о неком посебном дијалогу и напретку није могло бити ни говора. Послије пропасти БЕМ-а, када је постало јасно да није могуће постићи минимални консензус, или компромис у вјери, брутална прегласавања и игнорисања православних представника у екуменским тијелима су била скоро па редовна појава, што је створило посебно мучан утисак. Такво понашање протестаната, као и нарастајући унутрашњи пристисак због све очитије неспособности јерархије појединих Православних цркава да контролише радикалне црквене групе, довело је целокупну Православну цркву до одлуке да суштински преиспита своје учешће у савременом екуменском покрету, посебно у ССЦ. На иницијативу Васељенске Патријаршије на Свеправославном састанку у Солуну (1998.) одлучено је да на Генералној скупштини ССЦ у Харареу, православни не учествују ни у каквим заједничким молитвама нити богослужењима, и да се делегати уздржавају од било каквог гласања по свим темама.²⁴ Ова одлука, као и чињеница да су од састанка у Харареу, поједине Православне цркве (Јерусалим, Софија и Тбилиси) напустиле ССЦ, је указала на дубоку кризу у екуменизму, и потресла је све оне који су свијесни да без православних ССЦ није никакав Свјетски савјет цркава, него тек једна у низу свепротестантских организација. Стога је у циљу спашавања ССЦ формирана (2000.) и Специјална комисија, која је требала да се бави улогом и положајем Православне цркве у ССЦ. Рад Специјалне комисије није текао без проблема,²⁵ али су на крају донешени суштински значајни закључци и промјене, које су и потврђене и усвојене на 7. Генералној скупштини ССЦ у Порто Алегре (Бразил, 2006.), а које су, између осталог, православнима дефакто дале право вета, на све одлуке ССЦ. Тим одлукама поново су стечени услови да се Православна црква пуним капацитетом ангажује на екуменском плану.

²³ Поједине протестантске групе често воле да демонстрирају своју „католичност“, па у екуменска тијела делегирају особе на основу тачно прописаних критеријума и процената. Тако су у њихове делегације увијек укључене строго дефинисане пропорције клирика и лаика, младих и одраслих, мушкараца и жена, особа са посебним потребама (политички коректан израз за инвалиде и ментално ретардиране особе), припадника разних домородачких племена из прашума, пустиња и пацифичких острва, равномерна заступљеност свих региона и континената итд. А то неријетко за посљедицу има да њихови делегати нису баш најбоље богословски формиран. Занимљиво је да ни по протестантским ни по православним критеријумима за избор делегата сâм Христос никада не би могао бити делегат у ССЦ јер Господ као одрастао мушкарац, лаик, који није по професији теолог, и који је у сукобу са клирицима своје цркве не испуњава потребне услове за мјесто делегата.

²⁴ ΦΕΙΔΑΣ Βλασιός, *Το ζήτημα της συμπροσυχής μετά των ετερόδοξων κατά τους ιερούς κανόνες*, у часопису ΕΠΣΚΕΨΙΣ, 30. април 2009., бр. 699, 13.

²⁵ Уважена госпођа лутерански епископ Хановера Маргот Касман, из револта што се, по њеном мишљењу, непримјерено попуштало нечувеним захтјевима православних, је теартално поднијела оставку на мјесто у Централном комитету ССЦ (2002), а одлука која је по њеном мишљењу прелила чашу је било удовољавање захтјеву православних да се у ССЦ у будуће не организују „екуменска богослужења“, него да се може говорити само о „интерконфесионалним заједничким мољењима“, уз услов да текстови тих молитава морају бити догматски свима прихватљиви, тј у пракси, најчешће неутрални.

3.3. Крштењско богословље

Међутим, заиста лијепа и носталгично-романтична евхаристијска еклисиологија која нас емоционално враћа у прве вијекове хришћанства и која нам омогућује да видимо Цркву и ван Цркве, нажалост, није онај предањски пут којим је Црква првог миленијума рјешавала проблеме са инославнима. Јасно је да је Црква првог миленијума била далеко успјешнија од наше у рјешавању „екуменских проблема“, односно расколâ и јереси. Свакако, поред неседичне царске помоћи по тим питањима, велику улогу имале су и практичне богословске поставке, које су одређивали свети оци на васељенским саборима. Но, свети оци из првог миленијума земаљског живота Цркве на инославне су гледали са позиција *кршћенског догматског*, за разлику од нас који друге процјењујемо са евхаристијске тачке гледишта. Промјена нашег става, односно напуштање отачког става, је највидљивија у нашој психолошкој перцепцији других — инославних. Данас православни богослови тврде да су нам нпр. римокатолици много ближи него протестанти, будући да је њихова литургија сличнија нашој, него нпр. реформаторска. Само прије тридесетак година наши теолози су традиционалне лутеранске цркве и Англиканску цркву сматрали много ближим него римокатоличку.²⁶ Но, без обзира на психологију и наш лични утисак, свети канони васељенских и помјесних сабора, који изражавају свијест и поимање хришћана и уопште Цркве првог миленијума, говоре нам да се *црквеност* једне *инославне заједнице* детерминише и регулише кроз признавање или непризнавање *Свете тајне кршћења*, а не Евхаристије. Сви канони који говоре о инославнима²⁷ и о њиховом повратку у пуноћу благодати Цркве тај повратак регулишу једино кроз Крштење. То је оно што смо ми у екуменском дијалогу заборавили. Границе Цркве, о којима се данас много расправља, за све оце омеђене су Крштењем, као уграђивањем у Христа, усиновљењем и охристовљењем. То је вјеровао и свети Кипријан, који је због тога посљедишно (поново) крштавао јеретике, али то су вјеровали и сви други оци који управо због тога нису (поново) крштавали јеретике, него су оштро осуђивали анабаптизам, као богохулно двоструко распињање Христа. Крштење као „граница“ Цркве и јесте једина Света Тајна нимало случајно поменута у Символу вјере, одмах иза вјере у Цркву.

Чињеница да Крштење заузима централно мјесто у отачком и канонском предању се никако не смије занемарити, и богословљу Крштења се мора дати посебна пажња будући да се у њему налази рјешење екуменског проблема. Дакле, морамо сагледати ко је крштен, равноправан санасљедник Божјег обећања у Авраму и уграђен у Тијело Христово које је Црква (1.Кор 12:27), да бисмо се могли еклисиолошки одредити према њему. То нам мора бити еклисиолошко полазиште у екуменском дијалогу. Уколико немамо ово на уму, него идеалишемо о Евхаристији из IV или V вијека, не само да нећемо напредовати у рјешењу проблема, него нећемо моћи ни сами себи, а камоли инославнима, објаснити настојања отаца Картагинског сабора да се ступи у црквено општење са расколницима донатистима,²⁸ нити смо приједлог светог Василија Великог из половине IV вијека, да се са проникејским омоусијанима, али догматским јеретичима, полудухоборцима уђе у *евхаристијско општење* иако још увијек нису били *рјешени сви догматски проблеми*.

²⁶ То најбоље илуструју позитивни резултати богословског дијалога са англиканцима и старокатолицима, који су били скоро па завршени, кад су искрсли други (етички) проблеми попут учешћа особа нестандарде сексуалности у Тајнама, рукоположење жена итд.

²⁷ (8. канон I вас. сабора, 7. канон II вас. сабора, 95. канон Трулског сабора, 4., 47. и 68. канон Апостолског сабора, 1, 5. и 45. канон Василија Великог, итд.).

²⁸ Погледати каноне 66. и 69. поменутог сабора.

„Јединство ће бити успостављено, ако ми желимо да се прилагодимо слабијима, тамо гдје то можемо урадити без да наудимо нашим душама. Но, будући да многа уста говоре против Светог Духа, и да многи језици богохуле против Њега, молимо вас да, колико је у вашој моћи, смањите број богохулника и да *примијте у ойишћење* све оне који не тврде да је Дух створење, како би богохулници остали сами, и, или били постиђени и вратили се у истину, или, ако остану у својом гријеху постали невјеродостојни због малобројности. Немојмо тражити ништа више од овога, него предложимо свој браћи, који су вољни да нам се придруже, Никејски символ вјере; и ако га прихвате, тражимо од њих да не говоре да је Дух Свети створен и да не примају у општење оне који тврде тако нешто. Сматрам да осим овога са наше стране не требамо ништа више тражити. Јер сам увјерен да ће *Господ*, који брзо помаже онима који га воле, у *дуом саживоју и сајодвизивању без сукоба, уйойиунији* ако *неишћо недосћјаје* или је *неразјаишњено*.“²⁹

3.4 И даље Свете тајне

Иако је крах БЕМ документа показао да нема рјешења проблема без приближавања еклисиологија, односно да је немогуће говорити о Тајнама а да се не говори о Цркви која их врши, унутар екуменског покрета и даље су живе расправе о Светим тајнама. Овог љета је изашао и 25. дио одговора на БЕМ, који је до сада објављен на 40 језика.³⁰ На стара питања: Шта је Света тајна? Колико их има? Који је њихов значај у спасењу? итд додају се и нова сакраментална питања попут „рукоположења“ жена, вјенчавања парова нестандартне сексуалности, евхаристијског гостопримства, интеркомунија итд. Та питања свакако заокупљају пажњу и интересантна су, али она заправо само служе да прикрију потпун ћорсокак у који је екуменски покрет запао, те дају лажан утисак да се нешто гмиза и дешава. Детаљнијом анализом видимо да управо нагомилавање тих питања само продубљује неповјерење и акумулира жуч и злу крв, и као такво је заправо контрапродуктивно за екуменизам.

Примјера ради, питање рукоположења жена и интеркомунија са англиканцима је задало тежак ударац добро узапредовалом дијалогу православних и старокатолика,³¹ не због тога што су ови проблеми богословски нерешиви, него због нечувеног безобразлука са старокатоличке стране којим су крајње дрско у потпуности изигнорисали јасне протесте и најоштрије неслагање православних (и римокатолика) по тим питањима. Слично се десило и са дијалогом са англиканцима и лутеранима. Наравно, ни православни нису имали ни минимално разумијевање цјелокупне проблематике и страховитог притиска државе и јавности на епископат традиционалних цркава Сјеверне Европе. Тако на примјер, питање рукоположења жена није било богословско питање него политичко и социјално које су наметнули држава и друштво. Будући да то питање код нас није постојало, ми нисмо имали слуха. Традиционалне протестантске цркве су државне цркве, чији се епископат бира у националним парламентима на приједлог краља, а клирици су државни службеници који морају да поштују и спроводе све законе. Стога, кад је држава донијела закон о равноправности полова, није постојала никаква могућност одбијања рукоположења жена.³² Слично се дешава и данас са вјенчањима истополних парова

²⁹ ВАСИЛИЈЕ Велики, Писмо 113, (Писмо свештеницима у Тапсу) PG 32, 206D.

³⁰ BEST Tomas F., GRDZELIDZE Tamara, *BEM at 25*, WCC publications Geneva, 2009.

³¹ Види PAPANDREOU Damaskinos, *La signification de l'Union d'Utrecht du point de vue orthodoxe* у часопису *Episkepsis* бр. 427, 4–14.

³² Богословски проблем је био узрокован огромним психолошким притиском које је јавност на Западу

ва, ставом према еутаназии и другим етичким питањима. Сада када се поменуте традиционалне цркве полако ослобађају снажног загрљаја секуларизоване државе примјетно је враћање старом црквеном поретку нерукополагања жена.³³ У међувремену су и православни и римокатолици смирили узавреле страсти, и од паничног одбијања рукоположења жена из богословских разлога³⁴ дошли до схватања да је наше одбијање рукоположења жена ипак само практичне природе, а не и богословске.³⁵ Но, иако је рукоположење жена у својој сржи превазиђена тема, готак укус неповјерења, неразумијевања и поврх свега издаје је остао, а то се тешко може зацијелити, посебно што, поред психолошких димензија и даље постоје значајне богословске разлике.

Добар дио поменутих великих богословских разлика у екуменском покрету је везан за чињеницу да православни нису увијек у стању да презентују Православље, нити да сами увијек јасно разликују Православље од православља. Без икакве неприличне субјективности и патетичног пијетизма тврдимо да је Православље заиста пуноћа откривене вјере и истине, које својом свјежином и животношћу надмашује све друге хришћанске богословске концепције; али је једнако трагично то што православни представници често оману у приказивању и остваривању Православља. Пракса у ССЦ је показала да када год би православни били у стању да јасно искажу и јединствено заступају било који отачки и предањски став, западни хришћани би га без поговора прихватили. Исто тако, када би наше локалне и ускоконфесионалне, скоро приватне, обичаје и вриједности покушавали да прикажу као апсолутне и универзалне, односно као Православље, стварани су проблеми у екуменском покрету.

4. Умјесто закључка

Умјесто закључка овог рада укратко ћемо изложити проблематику тренутно најважнијег питања у ССЦ, које споља гледано јесте дигресија у односу на централну тему, али је унутрашњим садржајем најдубље повезано за савремену проблематику

вршила на своје Цркве. Сексуални песимизам, који је још од Августина одредио положај жене на Западу, као пасивно ниже биће, је имао стравичне посљедице на њен положај у друштву. Православни Исток се није сусрео са тим проблемом, прије свега због другачијих богословских поставки, али и комунизма који је, без обзира на све недостатке, суштински донио равноправност женама. Огорчење и масовну хистерију која је по овом питању имало западно хришћанство донекле можемо разумјети када сагледамо нама данас непојмљиве законе забране које су скоро до недавно важиле у Француској, Италији и другим земљама, а које су укинуте у националним парламентима отприлике кад се појавило и теолошко питање рукоположења жена; нпр. право женама да отворе банкарски рачун и да раде без дозволе мужа (Француска 1965, Шпанија 1961), право да буду биране у Парламенте (Канада 1960, Аустралија 1963), право да примају једнаку плату као и мушкарци за исти посао (Француска 1971), да жена има иста грађанска права као и мушкарац (Шпанија 1977), кажњавање насиља у породици (Француска 1992) итд.

³³ На примјер, од 2000. године када се Шведска лутеранска црква одвојила на сопствени приједлог од државе, ни једна жена није изабрана за епископа, јер у пракси свештеници мушкарци нису баш одушевљени да им командује жена, а и број рукоположених жена уопште опада.

³⁴ Претходни папа је чак хтио да донесе догматску одлуку по том питању засновану на папској непогрешивости, али су га угледни теолози саветници ипак одвратили од тога.

³⁵ ZIZIOULAS John, *Meaning of ordination*, Study encounter, vol. 4 no.4, 1966, 193; WARE Calistos, „*Man, Woman and the Priesthood in Christ*“ у Tomas Hopko ed. *Women and the Priesthood*, Crestwood 1999, 7- 23, погледати такође мишљења: YOKARINIS Constantinos N., „*The Priesthood of Women: A Look at Patristic Teaching*“, у књизи: *Orthodox Women Speak*, ed. Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, (1999), WCC Publications, Geneva, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts; BEHR SIGEL Elisabeth, *The Ministry of Women in the Church*, (1999), St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York; Kyriaki Karidoyanes FitzGerald, *Women Deacons in the Orthodox Church*, (1999), Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts; *Discerning the Signs of the Times — The Vision of Elisabeth Behr-Sigel*, ed. Michael Plekon & Sarah E. Hinlicky, (2001), St Vladimir's Press, Crestwood, New York.

екуменског покрета, еклисиологију и Свете тајне, и из којег се најбоље види значај и потреба наше вјерности нама сáмима и Православљу, које јесте сáмо решење сваког екуменског, али и сваког нашег проблема.

У оквиру ССЦ тренутно се воде озбиљни разговори и дискусије о заједничком прослављању Васкрса у цијелом хришћанском свијету. Ти састанци и разговори трају већ неко вријеме,³⁶ и посебно су интензивирани ове године, будући да ће 2010. и 2011. хришћани заједнички прослављати Васкрс, што представља изванредну прилику за припрему и едукацију народа Божјег, како би и 2012. заједнички прославили Васкрсење 8. априла. Уколико се не изврше неопходне припреме које би омогућиле константно заједничко прослављање Васкрса, након случајних поклапања 2014. и 2017. заједнички ћемо славити Васкрс поново тек 2034.³⁷ Богословске потребе заједничког слављења Пасхе, не треба посебно образлагати. Познато је да елементарни хришћански етос од нас захтијева да сви који вјерују да је Бог дошао у тијелу, умро и васкрсао, тај славни догађај прослављају заједно. Свети цар Константин и свети оци сабрани у Nikeји су имали исте жеље и намјере, стога су и донијели одлуку да се Васкрс прославља заједнички. Будући да већ тада хришћани су показивали склоности препирању, нејединству и апсолутизацији сопственог локалног предања и обичаја премудри цар је наредио да се Васкрс прославља у односу на објективан, неутралан, неспоран и свима очигледан космички догађај. Тако су по царевој и отачкој заповјести сви хришћани требали да славе Васкрс у прву недељу после пуног мјесеца иза прољећног еквиноцијума (равнодневнице), када дан и ноћ трају тачно у минут по 12 сати. Одређено је да епископ Александрије, која је била пријестоница астрономије као науке, обавијештава сву васељену о тачном датуму Пасхе, односно еквиноцијума. Наравно, ова одлука у пракси никад није поштована јер су већ у IV вијеку хришћани на Истоку и Западу Васкрс славили одвојено,³⁸ а и током Средњег вијека па све до нашег доба није било ништа другачије.

Но, након вијекова тјерања ината и крајње егоцентричности, западни хришћани су коначно смогли снаге да се промијене, те задивљени љепотом, једноставношћу и надмоћношћу никејског рјешења, одлучили да прихвате наше предањске православне критеријуме за одређивање датума Васкрса, односно да прихвате Nikeјску одлуку. Но, сада, чини се, да ми православни, који се толико заклињемо у каноне и Предање нисмо у стању да прихватимо Nikeју. Скандалозно је, уопште, да иницијативе за поштовање Nikeјских одлука долазе од неправославних, а то што те иницијативе православни гуше и онемогућавају је још скандалозније.

Ситуација по овом питању је тренутно таква да православни представници моле западњаке за разумијевање чињенице да *Православна црква није у стању да прихвати никејски кришеријум* празновања односно неопориву и очигледну астрономску чињеницу да је еквиноцијум 21. марта, него смо присиљени да и даље истрајавамо у тврди да је равнодневница, заправо, 3. априла. Свој неодбрањив став правдамо објашњењем да наш просјечан вјерник, који на чистом љетњем небу није у стању да покаже чак ни звијезду Даницу, а камоли неко сазвијезђе, ни-

³⁶ Најзначајнији су састанци у Јашију 1994. и Алепу Сирија 1997., а учешће Православне цркве у овом програму је одлучено и једногласно подржано више пута на Свеправославним конференцијама и састанцима 1961., 1977. итд.

³⁷ <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/faith-and-order-commission/unity-the-church-and-its-mission/frequently-asked-questions-about-the-date-of-easter.html>.

³⁸ HEFELE Karl Joseph, *History of Christian Councils*, vol I Edinburgh 1872, 328 — На Западу су еквиноцијум рачунали 18. марта, а на Истоку 21. марта, па је већ 326. године Васкрс прослављен у два одвојена датума, исто се десило 330., 333., 340., 341., 343. године итд.

је спреман да прихвати неоториву и очигледну астрономску истину да је прољећна равнодневница 21. марта, па ће због тога наводно отићи у раскол.³⁹ Иако у званичним саопштењима Свјетски савјет цркава позива на разумијевање за опасност од потенцијалних расколâ које би произвео нечији секташки менталитет одвајања, ипак већина западњака са негодовањем и подсмјехом гледа на нашу ситуацију.

Архијереји Српске цркве се још нису огласили по овом питању, ни званично заједнички, нити приватно, иако би морали бити живо заинтересовани за њега. Интересовање за овај екуменски проблем би морало постојати не само зато што је наша помјесна Црква одлукама из 1903. и 1965. одлучила да учествује у међухришћанском дијалогу, који има конкретне циљеве, од који је један и заједничко прослављање Васкрсења, нити, пак, ради свеправославног јединства⁴⁰ које је наша јерархија дужна да помаже и чува, нити само ради простог обавјештавања пастве о црквеним дешавањима и догађајима, него прије свега због чињенице да су Цариградска патријаршија, Антиохијска патријаршија и Српска православна црква једине источне помјесне цркве којима већина вјерника живе као мањина у западним земљама, стога је њихов базични пастирски интерес да својим вјерницима олакшају учешће у светотајинском животу. Заједничким прослављањем Васкрса у цијелом свијету не само да би вјерни који живе на Западу имали више времена да учествују у пасхалним богослужењима, него би једнако имали прилике да учествују у богослужењима других прије свега Спасовдана, Духова итд. Има ли већег интереса Цркве од овога? Није ли циљ и сврха саборовања јерархије и велике власти коју епископи имају, управо регулисање проблема у богослужењу и олакшавање приступа светотајинском животу?

Рјешење овог практичног екуменског проблема, који је по свом садржају наш проблем, али и свих других горе поменутих богословских, еклисиолошких и сакраменталних проблем јесте Православље и вјерност Православљу. Но, када је одговор тако лак и једноставан, а рјешења нема, него нам се, напротив, проблеми нагомилavaju, пред нас се поставља суштинско питање: Да ли ми уопште знамо шта је Православље, и да ли смо ми уопште православни?

³⁹ Погледај саопштење са састанка у Лавову 15. маја 2009. На званичком сајту ССЦ www.oikoumene.org.

⁴⁰ Најсветије Православне цркве Финске и Чешке због специфичног односа са државом већ годинама еквиноцијум рачунају 21. марта, кад он и астрономски пада.